

Magyar irodalmi tanulságok a ruszinokról

Nem volt magyar szabadsághozmozgalom, amelynek ne álltak volna melléje „lákóczi földjei”, ez a földhözragadt árva nép, amely méltatlan és ember-telenül alacsony körülmények közt is angyalian szelíd, jóindulatú és hűséges maradt az ő szívében. Csak vágták, csak döngtették a fenyőt az északkeleti őserdőkben, ahol az „ezerestündős fáknak az alkonyi homályban olyan alakjuk van, mintha fiatalokorokban megcsodáltak volna egy medvére vadászó Árpád-királyfit, akinek az arca a fa kérgebe vésődött”...

A boldog Magyarország hamupipókéi voltak, s ami a kormányzat szociális gondoskodásából rájuk jutott, azt meghálálták mint alföldi aratók. Egán Ede, tragikus véget ért kormánybiztosuk, és Bartha Miklós őszinte szociális hevülettel, körültekintő helyzetfelvétellel, patlogó vezérelkekkel siettek segítségükre. Hogy az irodalom figyelme feléjük fordult — az már szinte magától értetődött. Az írók a politikusoknál frissebb és költőibb módon vették védelmükbe a szlovákokat és a ruszinokat.

A szlovák érzelmesség, az édesen enyhe kedélyvilág, az indulattalan, mélabús lágyaság, a szíves szegénység s a sejtalmes babonáság először Mikszáth Kálmán elbeszéléseiből lopta be marát véglegesen a magyarság szívébe; Mikszáth és később Krudy Gyula győzött meg bennünket művészi fogalmazásban arról, amiről ezer esztendő alatt maguk a megénekelték annyiszor bizonyosságot tettek. Végérvényesen az irodalomba vonva él ma ez a földrajzilag kicsiny táj.

Krudy Gyula különös nyugtalansággal, atyai aggodalmakkal gondolt kedves szlovákjaira és ruszinjaira és hetenként megesejt vele — különös, sürgető, lebírhatalan sugalmak idejét, — hogy hajnalban, gőzfürdő után, nem a lakására hajtatott, hanem a Nyugati-pályavarrára és váratlanul elutazott közőjük. Utazását szlovák nemesek és ruszin kocsisok vidámitották. Ungvár Budapest-utánzó villanylámpái és a Gyöngyösi-Társaságbeli műkedvelő meycsei ural, ősnemes udvarházak gazdái, a kultúraterjesztő vándorszínészek, a borovicskát és fenyőt fuvarozó szlovák szekeresek s a fát döntögető ruszinok kavargotak ilyenkor fantáziájára él. Amikor meg a délutáni pesti expressz éjfékor elérte az országhatárt, — az állomásokon medvevadász-bundákban várta a vonatot Andrásnyak, Mailáthok és a perbonylki vadászatokon oly meghatottsággal emlegették a messze elterülő Magyarországot, mint Széchenyi és Wesselényi korszakában emlékeztek meg a magyar hazáról”. Krudy magyarul szólította meg a favágót és a tutajost, a furmányost és a boeskort viselő ablakost; a magyar szóra feléledt orcáik pirján a magyarság varázsát és éltető erejét élvezgette, s az újnemes-szlovákok és a ruszinok vendégházai-ban az újonnan családbafogadott testvérek atyafiságos szeretetét, a rokoni érzület ápoló pompáját, friss keletű zománcát említette. A lánylelkű barátság és tisztelt az ő könyveiben, felolvasásaiban, személyében a tündérien távoli és tündérien pagyvilági Budapest követét és a pezsgő pesti irodalom és művészet, a repeső társadalmiasság élő és közzelfogható üzenetét fogadta benne követnek kijáró megkülönböztetéssel. Ezért is volt szabadjárása mindenféle ezen a tájon, a lakosság magas és mély rétegeiben; az élet folyását közelről szemlélhette. Finoman formált kezét a gazdagok puha tenyerén is tarthatta, de ujjait bedugdosta az elesett nép szik-kadt bordái közé is, álomszerűen éles hallással kihallgatta itt az élet könnyed vagy már hörgő légvételeit. Alföldi,

busafejű diákok magolását figyelgette, begyecs kisasszonykák tüntető magyar-szó-rofogtatását megleste skatulányi kis állomásokon; végignézegette a sétáló, vonatravagó hölgyek ártatlan korzózását, és rajtakapta a kisbíró, amint a dobolás fennhangos magyar szavú hirdetése után nyájasan szlovákul is elmondja az elmondandókat, ha kinek netalán szüksége volna rá, mert nem értett vala mindent meg az ázsiai módon kemény magyar idiómából.

Igen, Krudy mindenben társa volt Mikszáthnak, aki kihaszálta a felvidéki tájnak és embernek, íme, annyira festői, mozgalmos, szívhezszó — irodalomba kívánczó — hatáslehetőségeit. A mult és a jelen ezer esete, fájdalmas és derítő eseménye, a nép szépséges, romantikus, hőies és tragikus jellemvonásaj maguktól kívánczotak penna alá; a sok-sok változat, az ezer egyedi, jellegzetes, kirívó história önként ajánkozott az író élvező tolla alá, mesekerekítő, csattanóra törekvő képzeletű építőköcskájaul.

Krudy tulajdonképpen sohasem törekedett csattanóra, történeteit sosem a végkifejlés felé vezette: a részletekkel szeretett elpepecselni, a mértaniasan kemény és éles jellemek körvonalait szeretete szétoldani lírizáló hangulatokban és mesteri stílusának szívárványló opál-fellegeiben. Szerette — persze, hogy szerette, hiszen vérbeli író volt — a riki-tóan egyéni, egytelenszerű sorsokat és párja nincs, furcsa személyiségeket, a külön magyar glóbusz sajtáságos, bővöltes, magányos alakjait; de a jellegtelen feltarajló hullám nélkül tovaáramló, tucatos élet titkát kiszűrni is csalhatatlan és árnyalatos irodalmi eszköze volt. A kisemmizettek, a közönségesek, a szomorúan átlagosak, a bélyegnélküli szenvedők, a jeltelenül sorvadók, az öntudatlanul toporgók, a veszendők sorsa fájdalmasan érdekelte. Ezért fordult nyughatatlan szekere is a Mikszáthnál sokkal-sokkal többször a ruszinok vidékére, örökgyorma falvacskák közé, és botorkált alkotói tolla több-több érzékenységgel az azonos kunyhócskák azonos sorsa között s lemérte a nesznyai különbséget, a szívdobbanásnyival több indulatot, a rezzenésnyivel könnyebb és sikeresebb életfolyás vagy a lehelettel terhesebbé váló szerencseelpartolást. A szegénység lapos és mulatságtalan egyhangúságába fogott szívek halk szűkülésének szaporázásait, sóvárgó vágyaikban az elnyomott, esengő újrázását, a boldogságkeresés megrekedt görceit felismerte. Mikszáthnak vörbő, áradó élet kellett; terjeszkedő, hatalmas, külterjes egyedei, összeütköző cselekmények, — Krudy a belterjes, nyöszörgő kisszerűség végzetét betűzgette az eseménytelen ruszin élet ismétlődő szürkeségében, fénytelen szentjánosbogárnyi derengésében, amelynek szerény világosságánál alig lehet mást érezni és észlelni, mint az életbenlét alapvető s bizony, bizony elviselni éppen elégséges szenvedését.

A ruszin élet testi-lelki vagyonállapotát, a népet és a tájat, a történelmet és a jelent, foglalkozását és körülményeit, de főképpen életérzését gyakran megírta. Mélyeséges emberzeretetét, méltóságos megindultság jellemzi az élet megváltatlan szenvedéseit előtt, testvéri együttérzés, jajszó nélküli bölcsesség és higgadság, egy búskomoly magyar úr és megpróbált férfi búbánata, segítő szándéka. Divatos szóval azt lehetne rá mondanunk, hogy „szociografizált”; de egy szokásos mai társadalomleírásnál sokkal pontosabb, körültekintőbb és részletezőbb volt. Ahogy a ruszinok magyarimádatáról szól, gyengéd és avatott kézzel a férfias testvérszeretetet gondolkaszaván indítja el mondandóit; gyakran

megvonja szükös életköreiket, örökké visszatérő gyűrűzésben a fenyőerdők köré, a fakitermelés, elszállítás mozgalmában, valóságos fenyő hitregevilágot teremtvő a ruszin népképelet mintái szerint. Felhúzza az iszonyú, félesztendős tél egyetlen, életdöntő díszletét; emberien igénytelen életszínvonalukról tudósít, ha kell, társadalomtudományi szakszerezzéggel, a népi mozgalmakról, az elégtelen táplálkozásról és hiányos ruházkodásról, arról, hogy egyetlen, a rövid nyári időben megszakított hőjt szerfartása jellemzi életük ítemét. Meg-megújuló hullámokban önt el a megdöbentő adat: kapkod és elfúl a lélekzetünk bele. Mélyeséges megtisztuláson zubogtatja át megavadt érzelmeinket, mossa tisztára indulatainkat Krudy minden sora, amit ruszin testvéreinkről írt. Ha most élne, bizonyosan vállalna egy testvérközösséget.

Erdős Jenő